

Т.В. Стройко, д-р екон. наук, професор
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Метою нашого дослідження стало обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності будівельної галузі України в умовах глобальних викликів та загроз. На сучасному етапі конкурентоспроможність будівельної галузі обмежує високий рівень зносу основних фондів будівельних організацій. Встановлено, що внаслідок низької будівельної активності в Україні спостерігається дефіцит якісної комерційної та житлової нерухомості. Інвестори в Україні завжди віддавали перевагу офісним проектам через їх порівняно швидку окупність.

Головними проблемами будівельної галузі в Україні є старий житловий фонд, мала кількість введеного в експлуатацію житла, нерівномірний розподіл активного будівництва по регіонах країни, вкрай малі обсяги будівництва.

Зважаючи на реальний стан справ в будівельній галузі, заходи спрямовані на підвищення конкурентоспроможності необхідно формувати за трьома основними напрямками. По перше - розвиток технологій в будівельній галузі, застосування сучасних засобів механізації та автоматизації, і як наслідок, мінімізація ручної праці. По – друге важливою складовою є удосконалення систем менеджменту, формування раціональних організаційних структур, комп'ютеризація управління та більш активне застосування методів проектного менеджменту.

Ключові слова: конкурентоспроможність, будівництво, будівельна галузь, глобальні ризики та загрози, житловий фонд.

Постановка проблеми. Сучасний рівень розвитку національної економіки свідчить, що в Україні проблема конкурентоспроможності стоїть досить гостро, оскільки саме вона виступає найважливішим фактором забезпечення виживання підприємств та його подальшого розвитку. Особливо значимим для національної економіки є досягнення високого рівня конкурентоспроможності окремими галузями економіки.

Україна все більше залучається до світогосподарських процесів і є повноправним членом світового співтовариства. Тобто, на наших ринках працюють іноземні компанії, а українські підприємства отримують доступ на ринки інших країн, де досвід ведення конкурентної боротьби значно більший. Не існує збалансованої, стабільної, а головне, ефективної державної політики, яка б могла здійснювати моніторинг за наявними проблемами та способами їх подолання. Країна досить часто декларує наміри створити привабливий інвестиційний клімат для іноземних інвесторів, внутрішніх інвесторів, однак, частіше всього, декларації та програми залишаються виключно на папері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження конкурентоспроможності будівельної галузі займається значна кількість сучасних вітчизняних науковців, серед яких Є. Авраменко, В. Акімова, Т. Борисова, В. Бузирева, Н. Верхоглядова, А. Герасімова, А. Головка, Я. Жеребйова, П. Коренюк, Д. Левчинський, В. Мерзлякова та інші. Але незважаючи на значний вклад вчених, актуальними залишаються проблеми не просто підвищення ефективності будівельної галузі, а обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення її конкурентоспроможності в умовах сучасних кризових явищ.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження стало обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності будівельної галузі України в умовах глобальних викликів та загроз.

Виклад основного матеріалу. Українська економіка зараз знаходиться в умовах затяжної трансформації, що, безумовно, здійснює вплив та пояснює необхідність подальшого перетворення інститутів та відповідних державних структур. На даний час Україна перебуває у складній ситуації, пов'язаній із зростанням ціни на газ, наявності військових дій на Сході та посиленням конкуренції на світових ринках товарів, що колись становили основу українського експорту. Зокрема, мова йде про метали, та паливну промисловість.

Саме тому особливу увагу слід приділити будівельній галузі України. Адже будівництво є непрямим, але, певною мірою, сукупним показником економічної активності населення на багатьох рівнях. Інвестиції у житло - довготермінові інвестиції. Будівництво нежитлових приміщень - показник підприємницької активності населення.

Відсутність активного національного ринку цінних паперів, низька правова захищеність бізнесу, недостатня довіра до банківської системи - усе це перетворило нерухомість в Україні на чи не єдиний ліквідний актив. Актив, у який багато людей намагаються вкласти гроші.

В умовах глобалізації визначними факторами конкурентоспроможності стають науковий потенціал країни, інфраструктура та рівень освіченості населення. Серед даних чинників, конкурентною перевагою України є її величезний людський капітал [1, с. 33].

На сучасному етапі конкурентоспроможність будівельної галузі обмежує високий рівень зносу основних фондів будівельних організацій. В Україні на душу населення приходиться лише 54 дол. США інвестицій в основний капітал будівельного сектору, це в 7 – 8 разів нижче рівня Іспанії, Норвегії, Бельгії та Швеції та в 2 – 3 рази нижче рівня Чехії, Польщі, Росії. Виходячи з показника інвестицій в основний капітал будівельного сектору на 1 кв. км території країни, Україна також є аутсайдером порівняно з країнами Центрально-Східної Європи [2].

На сьогоднішній день в Україні понад 18 000 об'єктів незавершеного будівництва. За оцінкою Мінрегіонбуду на їх добудову необхідно близько 240 млрд грн [3]. Силами держави вирішити проблему завершення будівництва недобудов навряд чи вдасться, а приватні інвестори не поспішають вкладати гроші в ці проекти. Водночас внаслідок низької будівельної активності в Україні спостерігається дефіцит якісної комерційної та житлової нерухомості. Інвестори в Україні завжди віддавали перевагу офісним проектам через їх порівняно швидку окупність.

Зокрема, за даними Державного комітету статистики України обсяги капітальних інвестицій в 2015 р. зросли на 8,5 % в порівнянні з попереднім.

1. Капітальні інвестиції у житлове будівництво

Роки	У фактичних цінах, млн грн	У відсотках до загального обсягу капітальних інвестицій	У грн. на одну особу	Індекс капітальних інвестицій у % до	
				попереднього року	2010 р.
2010	25754	14,3	594,0	х	100,0
2011	26582	11,0	615,4	86,3	86,3
2012	34256	12,5	795,2	116,2	100,3
2013	36129	14,5	840,8	103,6	103,9
2014	33177	15,1	774,6	83,5	86,8
2015	45610	16,7	1068,8	108,5	94,2

І хоча абсолютні обсяги капітальних інвестицій у житлове будівництво за період 2010-2015 рр. показує приріст на 77 відсотків. Індекс капітальних інвестицій в 2015 р. не досягає рівня 2010 р. Адже складові капітальних інвестицій представлені у вартісному виразі і розрахунок індексу капітальних інвестицій здійснюється з використанням дефлятування, тобто коригування вартості активів, у які інвестовано кошти, на їх індекси цін (дефлятори).

Індекс капітальних інвестицій визначається як відношення вартості активів, у які інвестовано кошти у певному кварталі, продефльованої на відповідні індекси цін, до середньоквартальної вартості активів, у які інвестовано кошти у базисному році.

Саме тому за експертними оцінками Конфедерації будівельників України головними проблемами будівельної галузі в Україні є старий житловий фонд, мала кількість введеного в експлуатацію житла, нерівномірний розподіл активного будівництва по регіонах країни, вкрай малі обсяги будівництва.

За 5 місяців 2016 р. будівельна галузь продемонструвала 9 % росту. Але у минулому році було 50 % падіння. Більш-менш активно будують всього у п'яти регіонах: Одеса, Львів, Київ, Київська область, Івано-Франківськ. Інші – "мертві" регіони [4].

Обсяги будівництва за 2015 р. в Україні склали 55 917 млн грн (або 1,8 млн євро за курсом НБУ станом на березень 2016). З них будівництво житлових будівель – 13,5 млн, нежитлових – 14,4 млн. Ще 27 млн – на будівництво інженерних споруд. У 2014 р. в експлуатацію ввели 9, 539 млн квадратних метрів житла. У 2015 – 9,227 млн, що на 3,3 % менше.

Лідирувала у 2015 р. Київська область з 1,707 млн, далі – місто Київ, тут 1,352 млн квадратних метрів житла ведені в експлуатацію. На третьому місці Львівська область – 1,015 млн. Замикають першу п'ятірку Івано-Франківська і Одеська області з 796 і 632 тисячами квадратних метрів житла відповідно.

Аутсайтери зі введення житла в експлуатацію: Луганська і Донецька області – з 10 тисячами квадратних метрів кожна, і Запорізька, Дніпропетровська і Кіровоградська області з 50 тисячами.

У перерахунку на одну особу в середньому по Україні ввели в експлуатацію 0,22 квадратних метрів на людину. А необхідно будувати 0,5-0,7 квадратних метрів на особу. При цьому в Україні 7,1 млн (42 %) домогосподарств забезпечені житловою площею менше 13,65 м². А 1,7 млн домогосподарств мають на одну особу менше 7,5 м² житлової площі.

За місцем будівництва в експлуатацію прийнято житла у 2015 році 7465 тис квадратних метрів у міських поселеннях і 3579 тис. кв.м – у сільській місцевості. (у 2014 відповідно 6645 тис квадратних метрів у містах і 3096 у селах). За три місяці 2016 року в експлуатацію прийнято житла 1108 тис квадратних метрів у містах і 640 тисяч у селах. Загальні обсяги прийняття в експлуатацію площ житла представлено на рис. 1.

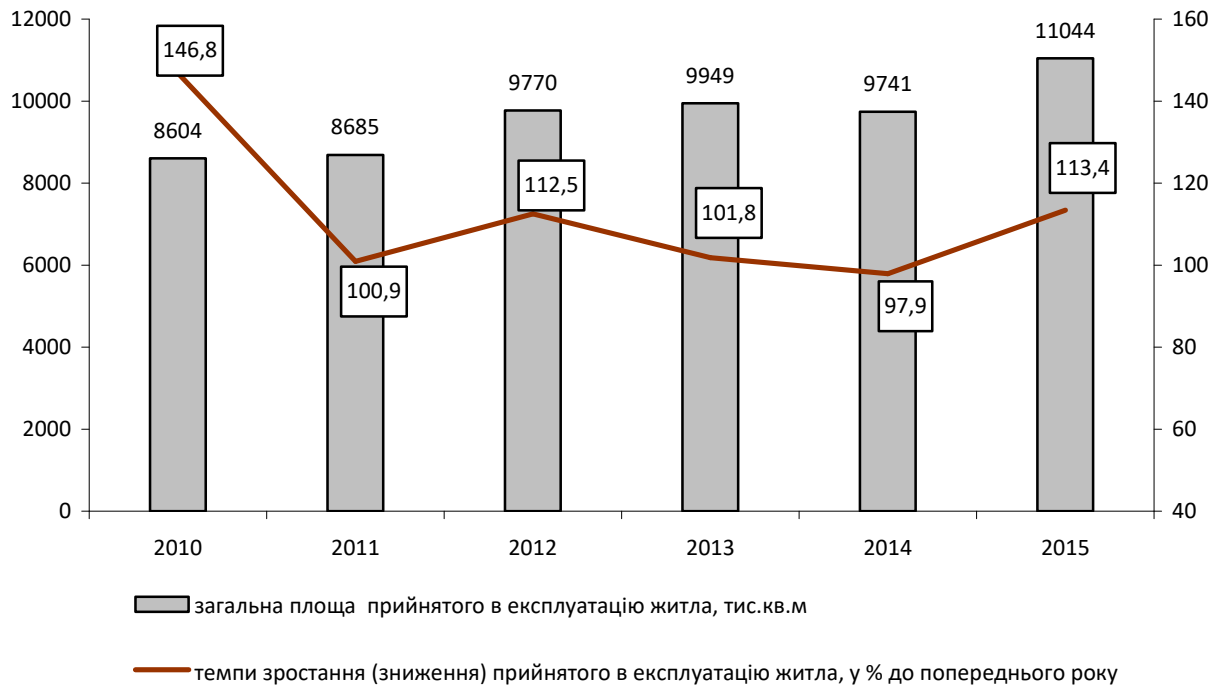

Рис. 1. Прийняття в експлуатацію загальної площі житла

Темпи прийняття в експлуатацію житла нестійкі, але 2015 р. характеризується найвищим рівнем зростання за п'яти річний період. Ще одна проблема, на якій наголошують будівельники — реновація житла. З усього обсягу будівельних робіт тільки 7-8 % відводиться на ремонт [4], тому однією з найбільш болючих проблем будівельної галузі є утримання та реновація старого житлового фонду.

Наприклад, в Англії кошти на будівництво виділяються навпіл: 50 % на нове будівництво, 50 % — на реновацію старого житла. У Німеччині 36 мільярдів євро виділяють на нове будівництво, 93 мільярди — на реновацію. Те що сьогодні будують в Україні — це просто мізер у порівнянні з потребами. Для порівняння обсяги будівництва, в Україні приблизно 1,8 мільярда євро, тоді як у Польщі – 36 мільярдів, у Туреччині – 28 мільярдів.

Економічна розбалансованість будівельного сектору національного господарства призвела до втрати внутрішніх резервів галузі (рис. 2). В 2011 р. власний капітал галузі будівництва становив 25888,3 млн грн, та до 2013 р. мав тенденцію до зростання. В 2014 р. обсяги власного капіталу будівельної галузі суттєво знизились і на кінець року становили 3144,7 млн грн. У 2015 р. власний капітал будівельної галузі набув від’ємного значення у розмірі 16038,1 млн грн, що є нетиповою та вкрай тривожною тенденцією.

Рис. 2. Динаміка обсягів власного капіталу будівельної галузі України за 2011-2015 рр. [5]

В сучасному глобалізованому світі існує велика кількість підходів до оцінки конкурентоспроможності. В глобальному вимірі оцінку конкурентоспроможності здійснюють відповідно індексу глобальної конкурентоспроможності Загальний інституційний профіль України за індексом глобальної конкурентоспроможності у середньому за 2005-2016 рр. (рис. 3) демонструє реформованість, зокрема найгірші показники мають такі позиції як «Технологічна готовність», «Інновації», «Інститути», «Інфраструктура».

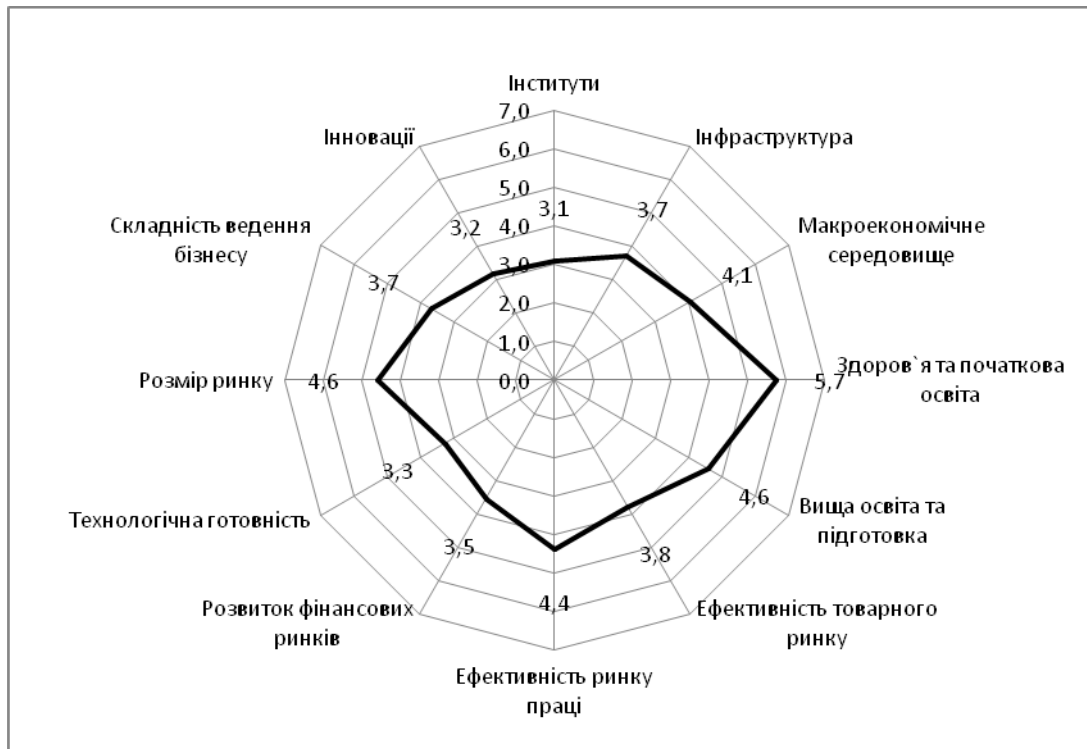

Рис. 3. Середні індекси блоків показників в ІГК для України за 2005 – 2016 рр. (збудовано автором на основі даних [6]).

За останніми звітами оцінки глобальної конкурентоспроможності Україна знаходиться на другій стадії розвитку – орієнтовані на досягнення ефективності (efficiency-driven). При цьому у 2006 р. вона відповідала першому – найнижчому рівню – ресурсно-орієнтовані економіки (factor-driven). Третя стадія економічного розвитку – інноваційно-орієнтовані економіки (innovation-driven) є найвищою за методикою визначення індексу глобальної конкурентоспроможності.

Отже, низькі показники за категоріями «Технологічна готовність», «Інновації», «Інститути», «Інфраструктура» формують несприятливе підґрунтя для конкурентоспроможності на рівні конкретного будівельного підприємства та галузі в цілому.

На думку Яічнікова Е. А. [7] найбільш загальною характеристикою конкурентоспроможності підприємства є коефіцієнт конкурентоспроможності, який визначається кількістю виграних тендерів по відношенню до загальної кількості конкурентних випадків у кожному сегменті ринку будівельних послуг за певний період:

$$KK_i = R_j / N_j, \quad (1)$$

де: KK_i - коефіцієнт конкурентоспроможності i -ої фірми;

R_j - кількість тендерів, виграних i -ою фірмою;

N_j - кількість тендерів, в яких брала участь i -а фірма.

Зустрічається підхід, при якому для оцінки конкурентоспроможності необхідно використовувати інтегральний показник, що враховує комплекс фінансових, економічних, соціальних і технічних факторів. Однак з методичної точки зору неправомірно узагальнюючий (інтегральний) показник конкурентоспроможності організації визначати за допомогою індексів відносної ефективності організації, так як ці показники тісно корелюють.

Очевидно, що будь-який показник ефективності залежить від обсягу продажів і доданої вартості, а останні, у свою чергу, прямо пропорційно залежать від конкурентоспроможності організації. У той же час більшість дослідників сходяться на думці, що конкурентоспроможність будівельно-монтажної організації визначається її здатністю отримувати замовлення в умовах конкурентної боротьби з іншими учасниками ринку. Таким чином, будівельна організація, щоб об'єктивно оцінити конкурентоспроможність виробленої нею будівельної продукції, повинна в першу чергу використовувати ті ж критерії, якими оперує споживач, тобто замовник. Отже, необхідно визначити перелік параметрів, істотних з точки зору покупців будівельної продукції [8].

При оцінці конкурентоспроможності потенціалу будівельної галузі цікавим є індикативний підхід, запропонований П. Гонтарук [9, с. 85], де в якості оціночних показників за індикатором формування природно-ресурсного потенціалу будівельної галузі пропонується використовувати вартість придбаних будівельними підприємствами сировинних та матеріально-технічних ресурсів. Індикатор формування інвестиційного потенціалу будівельної галузі пропонується визначити застосовуючи оціночний показник, що характеризує обсяг капітальних інвестицій у будівництво. Для оцінки формування науково-технічного потенціалу будівельної галузі запропоновано застосовувати оціночний показник, що характеризує внутрішні витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт в будівельній галузі. З метою визначення індикатора формування інтелектуального потенціалу запропоновано використовувати такий показник, як витрати на оплату праці [10, с. 148].

З використанням показника, який відображає вартість отриманих послуг нематеріального характеру (окрім освітніх) пропонується визначити індикатор формування інфраструктурного потенціалу. При цьому, до таких послуг відносяться торговельні послуги, послуги транспортних та складських господарств, консультативні послуги, послуги в сфері фінансів та страхування, операцій з нерухомим майном, послуги у сфері

адміністративного та допоміжного обслуговування тощо [11, с. 194]. Саме організації, що надають такі послуги створюють інфраструктуру функціонування будівельної галузі [12].

Але основним завданням є обґрунтування напрямів стабілізації економічної ситуації на макро рівня та обґрунтування шляхів щодо підвищення конкурентоспроможності будівельної галузі.

Першочерговим заходом покращення ситуації має стати макроекономічна стабілізація та відновлення нормального функціонування банківської системи, за чим мають слідувати структурні перетворення. Не менш важливими є також заходи, спрямовані на підвищення якості та прозорості урядування, оскільки окрім всіх інших причин, ці заходи допоможуть підвищити ефективність видатків бюджету, зменшити втрати від корупції та підвищити якість державних послуг.

Не менш важливими є заходи щодо поліпшення державного управління і підвищення прозорості. Поліпшення системи державних закупівель, дерегулювання бізнесу та активізація механізмів державно-приватного партнерства могло б дати потужний заохочувальний сигнал населенню та інвесторам.

З метою підвищення рівня галузевої конкурентоспроможності будівельні підприємства повинні, насамперед, активно адаптуватися до світових тенденцій, оперативно і гнучко реагувати на виклики ринку; впроваджувати інноваційні технології на основі використання вітчизняного та зарубіжного досвіду. В той же час гарантувати високу якість виробленої продукції, забезпечувати високий рівень надання сервісних послуг; постійно удосконалювати форми організації виробництва та підвищувати ефективність їх управління; впроваджувати схеми державно-приватного партнерства; виявити потенційні ділянки найбільшої економії ресурсів; розробити стратегічні плани розвитку підприємств, які повинні базуватися на продуманій фінансовій, інвестиційній, інноваційній, технологічній, ціновій, товарній та маркетинговій політиці.

Висновки. На нашу думку, зважаючи на реальний стан справ в будівельній галузі, заходи спрямовані на підвищення конкурентоспроможності необхідно формувати за трьома основними напрямками. По перше - розвиток технологій в будівельній галузі, застосування сучасних засобів механізації та автоматизації, і як наслідок, мінімізація ручної праці. Важливим елементом є використання типових технологій, технологічних карт і карт трудових процесів, що дозволить поліпшити економічні результати підприємств галузі. По – друге важливою складовою є удосконалення систем менеджменту, формування

раціональних організаційних структур, комп'ютеризація управління та більш активне застосування методів проектного менеджменту. Реалізація системних комплексних підходів дозволить підвищити ефективність та конкурентоспроможності підприємств будівельної галузі та втримати конкурентні позиції в умовах глобальних викликів та загроз.

Бібліографічний список: 1. Белейченко О.Г. Чинники впливу на конкурентоспроможність економіки / О.Г. Белейченко // Економіка та держава. – 2009. – № 8. – С. 33–35. 2. Авраменко Е.В. Строительная отрасль требует реанимации, а не декларации [Электронный ресурс] / Авраменко Е.В. – Режим доступа: <http://www.business.ua>. 3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 4. Будівництво в Україні: що і де будують сьогодні http://24tv.ua/budivnitstvo_v_ukrayini_shho_i_de_buduyut_sogodni_n704102 5. Державна служба статистики України – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua; 6. The Global Competitiveness Index Historical Dataset. World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>; 7. Яичников Е.А. Оценка конкурентоспособности строительной фирмы / Е.А. Яичников // Экономика строительства. – 1997. – 367 с. 8. Євтеєва В.Г. Маркетинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності будівельного підприємства на ринку житла України / В.Г. Євтеєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2243>. 9. Гончарук П.А. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності потенціалу суб'єкта господарювання / П.А. Гончарук // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1. – Том 2. – С. 82-85. 10. Касьянова Н.В. Потенціал підприємства: формування та використання. 2-ге вид. перероб. та доп. [текст] : підручник / Н.В. Касьянова, Д.В. Солоха, В.В. Морєва, О.В. Белякова, О.Б. Балакай - К.: "Центр учбової літератури", 2013. – 248 с. 11. Пинда Ю.В. Методичні підходи до оцінки галузевої конкурентоспроможності на мезорівні управління / Ю.В. Пинда // Економічна теорія та економічна історія: [Зб. наук.-техн. праць] – Луцьк: ЛНТУ, 2008. – Вип. 5 (19). – С. 192-199. 12. Верхоглядова Н.І. оцінка конкурентоспроможності потенціалу будівельної галузі України / Н.І. Верхоглядова, Є.В. Коваленко-Марченкова // Ефективна економіка. – № 3. – 2017.

Стройко Т.В. Конкурентоспособность строительной отрасли Украины в условиях глобальных вызовов и угроз. Целью нашего исследования стало обоснование направлений повышения

конкурентоспособности строительной отрасли Украины в условиях глобальных вызовов и угроз. На современном этапе конкурентоспособность строительной отрасли ограничивает высокий уровень износа основных фондов строительных организаций. Установлено, что вследствие низкой строительной активности в Украине наблюдается дефицит качественной коммерческой и жилой недвижимости. Инвесторы в Украине всегда отдавали предпочтение офисным проектам за их сравнительно быструю окупаемость.

Главными проблемами строительной отрасли в Украине есть старый жилой фонд, малое количество введенного в эксплуатацию жилья, неравномерное распределение активного строительства по регионам страны, крайне малые объемы строительства.

Установлено, что при за 5 месяцев 2016 строительная отрасль продемонстрировала 9% роста. Но в прошлом 2015 году было 50% падения. Более-менее активно строят всего в пяти регионах: Одесса, Львов, Киев, Киевская область, Ивано-Франковск. Другие - "мертвые" регионы.

Темпы принятия в эксплуатацию жилья неустойчивы, но 2015 характеризуется высоким уровнем роста за пяти летний период. Еще одной проблемой является реновация жилья. Из всего объема строительных работ только 7-8% отводится на ремонт, поэтому одной из наиболее болезненных проблем строительной отрасли является содержание и реновация старого жилого фонда.

Учитывая реальное положение дел в строительной отрасли, меры направлены на повышение конкурентоспособности необходимо формировать по трем основным направлениям. Во первых - развитие технологий в строительной отрасли, применения современных средств механизации и автоматизации, и как следствие, минимизация ручного труда. Важным элементом является использование типовых технологий, технологических карт и карт трудовых процессов, что позволит улучшить экономические результаты предприятий отрасли. Во - вторых важной составляющей является совершенствование систем менеджмента, формирования рациональных организационных структур, компьютеризация управления и более активное применение методов проектного менеджмента. Реализация системных комплексных подходов позволит повысить эффективность и конкурентоспособности предприятий строительной отрасли и удержать конкурентные позиции в условиях глобальных вызовов и угроз.

Ключевые слова: конкурентоспособность, строительство, строительная отрасль, глобальные риски и угрозы, жилой фонд.

Stroyko T.V. The competitiveness of the construction industry of Ukraine in conditions of global challenges and threats.

The aim of our study was to justify the ways of increasing the competitiveness of the construction industry of Ukraine in conditions of global challenges and threats. At this stage, the competitiveness of the construction industry limits the high level of depreciation of fixed assets of construction companies. It is established that due to low construction activity in Ukraine there is a shortage of quality commercial and residential real estate. Investors in Ukraine has always preferred office projects due to their relatively quick payback.

The main problems of the construction industry in Ukraine is an old housing stock, a small number of commissioned housing, uneven distribution of active construction on the regions, extremely small amounts of construction. Found that the 5 months of 2016 the construction industry showed 9% growth. But in the past 2015 was a 50 % drop. More or less actively build all five regions: Odessa, Lviv, Kyiv region, Ivano-Frankivsk.

The pace of the commissioning of housing unstable, but 2015 is characterized by the highest growth over the five year period. Another problem is the renovation of housing. Of the total construction works only 7-8% is given for repairs, as one of the most painful problems of the construction industry is the maintenance and renovation of old housing stock.

Taking into account the real situation in the construction industry, measures aimed at increasing competitiveness should be formed in three main areas. First - the development of technologies in the construction industry, the use of modern means of mechanization and automation, and as a result, minimize manual labor. An important element is the use of standard technologies, process maps and work processes that will improve the economic performance of the industry. In - the second important component is improving the management system, the formation of rational organizational structures, management computerization and more active use of project management methods. Implementation of integrated system approach will improve the efficiency and competitiveness of construction enterprises and maintain a competitive position in terms of global challenges and threats.

Keywords: competitiveness, building, construction industry, global risks and threats housing.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2017 р.